

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ШУМІЛОВ ОЛЕКСАНДР ЮРІЙОВИЧ

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА РЕВОЛЮЦІЯ ЯК ФАКТОР
СТРУКТУРНОЇ ПЕРЕБУДОВИ ВИРОБНИЦТВА

Спеціальність 08. 01. 01. - політична економія

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1996

00760756 (V)

20.1

Дисертація є рукописом
Дисертаційна робота виконана на кафедрі
облікових факультетів
Київського державного економічного
університету.

Науковий керівник: кандидат економічних наук

МАЛИЙ ІВАН ЙОСИПОВИЧ

Офіційні рецензенти: доктор економічних наук, чл.-кор. НАН України

БЕЗЧАСНИЙ ЛЕОНІД КОСТЯНТИНОВИЧ

кандидат економічних наук, ст. наук. співробітник

ПОНА ДМИТРО ІВАНОВИЧ

Провідна установа:

Національний аграрний університет

Захист дисертації відбудеться "6" лютого 1997р.
о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої Ради Д. 01.53.01.
у Київському державному економічному університеті за адресою:
252057, м. Київ - 57, проспект Перемоги, 54/1, аудиторія 317.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотечі Київського державного
економічного університету.

Автореферат розісланий "4" січня 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої Ради
доктор економічних наук,
доцент

ФУКС А.Е.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження та стан її розробки.

Сучасне суспільство є гранично технологізованим. Технологія являє собою складну систему, в основі якої - використання засобів, інструментів, апаратів, що акумулюють в собі вироблені людством навички, знання та уміння; адекватна інформація, система керування ресурсами, підсистема різноманітних соціальних, економічних, екологічних та інших наслідків, пов'язаних з впровадженням даної технології. В своєму технологічному розвитку людство пройшло декілька рівнів. Кожен із технологічних рівнів ставав можливим завдяки черговому історичному етапу інформаційної революції. Інформаційний чинник в глобально-історичному масштабі стає вирішальним для розуміння людської історії та перспектив розвитку суспільства.

Звичайно, життєдіяльність суспільства не зводиться до однієї тільки технології. Так, важливими чинниками його розвитку є релігія, культура, мистецтво, національні традиції та соціальна творчість. Але, визнаючи це, слід розуміти, що в основі багатьох із цих чинників та видів людської діяльності лежать фундаментальні технології та процеси, отже, науково-технічний прогрес, або висловлюючись вужче - науково-технічна революція. Провідною метою НТР є зростання соціально-економічної ефективності виробництва в його історично обумовлених формах, а не лише збільшення числа нововведень.

Із здобуттям Україною державної незалежності на перший план дедалі виразніше виходить нагальна необхідність розробки чіткої стратегії її економічного і соціального розвитку. Основними цілями і критеріями такої стратегії повинні виступати не просте відновлення і перевищення доперевбудовного рівня розвитку економіки, а щось більше: визначення вектора руху сконсолідованих суспільних зусиль, якісна оптимізація галузевої та територіальної структури виробничого

потенціалу, активізація потенційних чинників суспільного розвитку, суттєве підвищення реальних доходів населення, поліпшення житлових, соціально-побутових і, в першу чергу, культурно-цивілізаційних умов життя пересічної людини.

Необхідні передумови для виходу України з глибокої системно-трансформаційної кризи є. Це - наявність природних багатств, сприятливі кліматичні умови, вигідне географічне положення і найбільше багатство України - її інтелектуальний потенціал, який, однак, з цілого ряду причин, протягом багатьох років використовувався й продовжує використовуватись неефективно.

Економічна криза в Україні є разом з тим і глибокою структурною кризою, яка проявляється в кризі народногосподарських пропорцій, що склалися в межах колишнього Радянського Союзу. Пропорцій в промисловості, сільському господарстві, на транспорті та в інших галузях. Слід зазначити, що Україна відстає від вимог сучасної НТР. Вітчизняне виробництво все ще базується, головним чином, на техніці й технології третього та четвертого технологічного укладів. Отже, структурна перебудова економіки України можлива лише на основі використання досягнень і виконання вимог сучасної НТР. Проблеми структурної перебудови виробництва саме в такому аспекті є недостатньо дослідженими у вітчизняній економічній науці. Цією обставиною і визначається актуальність теми дисертаційної роботи.

Завдання по структурній перебудові виробництва, що постало перед національною економікою, потребує вироблення чіткої системи пріоритетів, здатних враховувати два головні визначальні фактори: глобальну науково-технічну революцію, що відбувається в сучасному світі, та економічну реформу, яка проводиться в Україні. Отже, при формуванні нового господарського механізму необхідно створити таку модель, яка б забезпечувала органічне поєднання досягнень НТР з виробництвом.

Розробкою даної наукової проблематики займалися і займаються визначні вітчизняні вчені: Ю.Н.Бажал, Л.К.Безчасний, В.К.Врублевський, В.М.Гесьць, М.С.Герасимчук, Н.П.Гончарова,

І.Й.Дмитрук, А.С.Ємельянов, Н.Н.Єрмошенко, С.В.Козаченко, Н.І.Коніщева, І.І.Лукінов, О.М.Майданович, Ю.В.Ніколенко, В.А.Олександрова, В.А.Поповкін, О.В.Савченко, В.Л.Салін, А.Е.Фукс, Д.М.Черваньов, В.К.Черняк, М.Г.Чумаченко, О.І.Шаблій, Ю.Ф.Шкворець, С.М.Ямпольський та відомі зарубіжні вчені Раймон Арон, Деніел Белл, Дж.Гелбрейт, Жак Елльоль, Девід Лайон, Герберт Маркузе, Льюїс Мемфорд, Олвін Тофлер, А.Г.Аганбегян, В.Д.Белкін, Л.С.Бляхман, І.Н.Васільєва, С.Ю.Глазьев, Е.Б.Голланд, Г.З.Егерт, В.М.Самуйлов, Ю.В.Яковец та інші.

Результатом наукової розробки цілою плеядою видатних вчених багатоаспектної проблематики "НТП-НТР" став надзвичайно масштабний, фундаментальний, значимий для теорії і практики масив наукової інформації, що є нині і, безумовно, залишиться надалі не тільки об'єктом зацікавленого вивчення та ретельного аналізу, але й відправною точкою наукових починань нових поколінь дослідників. Тим більше, що суспільна практика постійно ставить перед наукою нові завдання по осмисленню та впорядкуванню складних динамічних процесів розвитку багатовимірних систем, оптимізації функціональних взаємозв'язків, науковому відпрацюванню дієвих важелів оптимізуючого впливу на події. Ці та інші завдання є актуальними для науки на етапі переходу суспільства від індустріального до якісно нового - постіндустріального типу. Крім того, високо оцінюючи дослідження вітчизняних вчених в даній галузі, слід зазначити, що ряд теоретичних проблем щодо стратегії і тактики структурної перебудови виробництва в Україні на етапі її суспільно-економічної трансформації все ще залишається маловивченим (розробка класифікації пріоритетності цілей структурної перебудови національної економіки; визначення напрямку дії сконсолідованих суспільних зусиль в умовах сучасної НТР; вивчення ступеню впливу різних видів інновацій на ефективність розвитку виробництва; віднаходження дійсного місця та визначення ролі НТР в процесі розширеного суспільного відтворення тощо).

Мета і завдання дослідження. Головною метою дисертаційного дослідження є поглиблення теоретичного, конкретно-історичного, методичного та практичного аспектів вирішення проблеми структурної перебудови вітчизняного виробництва на основі сучасної НТР. Відповідно до поставленої мети, в роботі ставилися наступні завдання:

- вироблення уточнюючих пропозицій щодо вдосконалення існуючої системи оптимізаційних заходів, що спрямовані на підсилення дієвості впливу НТР на стан і динаміку суспільного відтворення в Україні;

- на основі вивчення стану і тенденцій розвитку вітчизняного виробництва, дослідження існуючих наукових концепцій, запропонувати класифікацію пріоритетності цілей структурної перебудови національної економіки;

- на основі дослідження категоріальної структури інноваційного процесу, як суб'єкту економічного управління, уточнити ступінь впливу різних видів інновацій на ефективність розвитку виробництва;

- теоретично обґрунтувати необхідність створення економічного механізму, здатного забезпечити жорсткий причинно-наслідковий зв'язок "ефективна нова техніка - зростання ефективності виробництва";

- теоретично обґрунтувати позитивну роль ідеології інституціоналізму в контексті практичної реалізації вищезазначених завдань;

- ґрунтуючись на політекономічному положенні про "знання" та "технологію", як впливові чинники суспільного виробництва та новітні специфічні елементи продуктивних сил, довести необхідність входження їх до складу вищих національних і соціокультурних цінностей українського суспільства. Запропонувати категоріальну систему, що теоретично забезпечує практичне втілення названої мети.

Предметом дисертаційного дослідження виступає специфічна сфера суспільної діяльності, що може бути визначена як економіка НТП, а саме, сукупність виробничих відносин з приводу створення,

впровадження та розповсюдження технічних та організаційних нововведень і відповідний господарський механізм..

Об'єктом дисертаційного дослідження виступають структурна та інвестиційно-інноваційна складові народногосподарського комплексу України, що нині реформується на ринкових засадах, і механізми адаптації вітчизняного виробництва до актуального в сучасному світі явища науково-технічної революції.

Теоретична і методологічна основа дисертації. Процеси виробництва та реалізації знань досліджуються автором в їх органічній єдності, з урахуванням "ув'язок" науки з виробництвом, з чим і пов'язана більшість невирішених проблем. Діалектичний метод наукового пізнання, застосований в роботі, надав змогу найбільш повно та адекватно відобразити існуючі протиріччя та перепони на шляху практичної реалізації нововведень, системної трансформації народногосподарського комплексу в бік сприятливого для НТП стану. Методологічною базою проведених досліджень і розробок є економічна теорія в органічній єдності своїх складових частин - політекономічної методології, макро- та мікроекономіки. Специфіка дії економічних законів у сфері НТП визначається тим, що саме ця сфера об'єднує матеріальне та духовне виробництво. Тому використання діалектичного підходу та ґрунтованого на ньому системного та факторного аналізу в цій сфері є особливо важливим.. Застосовано системний підхід до вивчення шляхів і методів вирішення зазначених проблем, окреслення механізмів залучення потенційних чинників активізації відтворювального процесу. В роботі був використаний метод теоретико-емпіричного дослідження, що включає в себе елементи синтезу й аналізу, історико-логічну аргументацію, інструментарій порівняння й узагальнення.

Інформаційна основа дослідження. Першоджерелами при написанні дисертаційної роботи були законодавчі і нормативні документи, Доповідь Президента України за 1994 рік (економічний додаток), найновіші дані Міністерства статистики, вітчизняна та зарубіжна монографічна література, офіційні видання Міністерства економіки,

НІСД, Інституту економіки НАН України, Ради по вивченню продуктивних сил, наукова періодика тощо.

Наукова повизна роботи та особистий внесок автора в розробку проблеми полягають у наступному:

- поєднано світовий і вітчизняний досвід дослідження явища НТР з емпіричним матеріалом, який ілюструє структуру промислового комплексу та проблеми оновлення існуючого в Україні виробництва;

- дається поглиблена оцінка дотеперішнього, нинішнього та прогностичного стану відтворювальних процесів у галузевому, територіально-інвестиційному та інноваційно-технологічному аспектах;

- уточнюються пріоритетність цілей структурної перебудови національної економіки;

- на основі дослідження категоріальної структури інноваційного процесу як суб'єкту економічного управління визначається ступінь впливу різних видів інновацій на пропорції виробництва та ефективність його розвитку;

- обґрунтовується положення, згідно якого ефективність інвестування вимірюється в тому числі й через масштаби потенційних суспільних втрат в разі невикладання фінансових засобів в життєво важливі господарські проекти;

- досліджуються сучасні інтерпретації ідей М.Кондратьєва в теоріях "довгих хвиль нововведень" і подається їх актуальне трактування в контексті інноваційних можливостей формування структурних зрушень в українській економіці;

- подається трактовка необхідності створення економічного механізму, здатного забезпечувати жорсткий причинно-наслідковий зв'язок "ефективна нова техніка - зростання ефективності виробництва" та пропонуються практичні заходи по його реалізації;

Наукова та практична значимість результатів дослідження полягає: по-перше, в обґрунтуванні нагальної необхідності принципової реструктуризації вітчизняного виробництва на основі сучасної НТР; по-друге, в уточненні загальних принципів та методологічних підходів для реалізації відповідних організаційно-інституціональних заходів.

Висновки і пропозиції дисертаційної роботи можуть бути використані при обґрунтуванні та реалізації заходів, спрямованих на оптимізацію структурних зрушень вітчизняного виробництва на макроекономічному, галузевому та регіональному рівнях і є певним внеском у подальшу наукову розробку відповідної теми.

Апробація результатів дослідження. Підсумки дисертаційного дослідження доповідались на засіданнях кафедри політичної економії облікових факультетів Київського державного економічного університету; окремі проміжні результати були представлені автором у вигляді доповідей на науковому симпозиумі "Сусідські культури-4", що проходив у рамках Всесвітнього соціологічного конгресу, Білефельд, ФРН, 1994, та Міжнародній конференції "Світ без фашизму та екстремізму", Київ, 1995. Деякі аспекти дисертаційної роботи викладені в статтях: "Українська державність: тактика і стратегія виживання". /Час-Тіме, 1995, - 5 травня. С.4, 0,4 д. а.; "Україна: вузький шлях спасіння". /Вісті з України, 1994.- 9 листопада. С.6, 0,45 д. а.

Основні положення дисертаційної роботи використовуються автором при викладанні курсу політичної економії в Київському державному економічному університеті.

Дисертація є складовою частиною виконуваної колективом кафедри політичної економії облікових факультетів Київського державного економічного університету комплексної науково-дослідної теми: "Проблеми оновлення економічної системи суспільства та підвищення ефективності її функціонування." Номер держреєстрації - /UA01002100P/.

Структура дисертації. Відповідно з метою, завданнями та логікою дослідження визначена структура роботи, що складається з вступу, трьох розділів, дев'яти параграфів, висновків, 13 таблиць, однієї схеми, бібліографічного списку з 206 найменувань. Загальний обсяг дисертації становить 160 сторінок машинописного тексту.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ РОБОТИ.

В дисертаційній роботі композиційно поєднується розгляд двох взаємодоповнюючих аспектів НТП - теоретичного і практичного.

Теоретична частина роботи розгорнута в бік поглибленого дослідження сутності науково-технічного прогресу та його нонітної форми - НТР. Відзначається, що при вирішенні проблеми ефективності виробництва слід використовувати нечисленні основні форми руху, котрі відкрила й продовжує відкривати НТР. Вихідною точкою цих форм в умовах НТР є технологія, яка функціонує як механізм взаємодії та комбінації елементів виробничого процесу, формує нові умови праці, регулює технічний механізм, визначає систему кооперації виробництва. НТР надає технології науковий характер. Наука все частіше втручається у взаємозв'язок людини і природи. Нова наукова технологія, перетворюючи структуру й організацію праці, виробництва й управління, принциповим чином змінює ефективність їх функціонування.

З точки зору сучасної політекономічної теорії визначається місце НТП і НТР в системі продуктивних сил і суспільних відносин, показується суб'єктно-об'єктний характер науково-технічного прогресу. Особливо ретельно та багатоаспектно аналізується поняття "нововведення", що є базовим для предмету дисертаційного дослідження. Розглянуті новітні концепції технологічних основ розвитку суспільства. Запропонований новий підхід до визначення напрямку дії сконсолідованих зусиль українського суспільства. Проаналізовані основні концепції науково-технічної політики, досліджені методики, за допомогою яких НТП може бути визначений за ступенем ефективності. Аналіз задіяних в роботі статистичних даних допоміг виявити ключові тенденції розвитку вітчизняного виробництва як по реально існуючим напрямкам, так і з точки зору доцільності, а також віднайти приховані дотепер економічні й організаційно-правові резерви для зміни економічної ситуації на краще.

В проведеному дисертаційному дослідженні підхід до оптимізації структурних зрушень у виробництві через впровадження досягнень НТР

базувався на двох головних засадах. Перша з них - вдосконалення механізму акумуляції та використання фінансових ресурсів на модернізацію виробничої сфери (I). Друга - народногосподарська необхідність створення системи розвинутих всеохоплюючих технологій (II), що стане одним з головних стимулів розвитку суспільства. Сама ідея створення такої системи могла б, на думку автора, стати консолідуючим фактором українського суспільства. Вищезазначені засади полягають у наступному:

1. Підвищення інвестиційної активності структурних перетворень є головною передумовою успішного реформування економіки країни на основі розгортання НТП. Отже, необхідність структуризації державної інвестиційної політики є нагальним завданням у контексті ринкового реформування економіки, необхідною умовою впровадження результатів НТП у суспільне виробництво. Доцільним є виділення двох головних напрямів цієї діяльності:

1.1 Перший - спрямування централізованих капіталовкладень у ті сфери та галузі економіки, куди приватний інвестор не стане вкладати кошти - оборона, екологія, наука, освіта, галузі природних монополій (електросенергетика, залізничний транспорт), створення працевоглиаючих виробництв в регіонах з високим рівнем безробіття, розвиток певних видів виробничої і, особливо, соціальної інфраструктури. Вважаємо, що ефект прямих інвестицій вимірюється також масштабами можливих економічних втрат у випадку зволікання з вкладенням коштів. Інвестиційної підтримки держави потребують також життєзабезпечуючі виробництва та підприємства, що реалізують ефективні програми реконструкції на базі прогресивних технологій.

1.2. Другий напрям інвестиційної політики, що здатен забезпечити мобілізацію капіталовкладень і за рахунок цього поповнити бюджетні джерела централізованих фінансових засобів, передбачає суттєву трансформацію функцій держави в сфері інвестиційної діяльності, а саме, перехід від розподілу капітальних вкладень до виконання ролі комерційного інвестора і партнера недержавних інвесторів. До необхідності радикальної зміни функцій об'єктивно призводять

недоліки існуючої практики державного інвестування: безсистемний розподіл держбюджетних коштів; надання, по суті, безкоштовних кредитів, неопрацьованість системи пріоритетів у державних програмах, недостатній контроль за ефективністю фінансування.

Суттєвій зміні практики неефективного використання централізованих капіталовкладень покликано сприяти переключення ресурсів держави з підтримки старих неперспективних виробництв на стимулювання розвитку конкурентоспроможних виробництв. В межах державної підтримки, за рахунок централізованих інвестицій, має бути передбачений перехід до нормального кредитування: використані такі інструменти, як інвестиційні торги, конкурсні форми розміщення державних замовлень на будівництво, змішане фінансування проєктів, надання урядових гарантій під смісю цінних паперів великим приватним інвесторам, активізація зусиль по залученню коштів дрібних власників. Реалізація наведених заходів зустрічає перепони у вигляді спаду виробництва та не приборканої до кінця інфляції. Ось чому важливо було визначити економічні умови, виконання яких сприяло б надходженню капіталовкладень і підвищенню ефективної державної інвестиційної політики. До них можна віднести:

- вибіркове фінансування найбільш ефективних проєктів, що пройшли відповідну експертизу та відібрані на конкурсній основі;
- страхування ризиків недержавних інвесторів;
- встановлення пільг усім категоріям інвесторів з метою стимулювання децентралізованих капіталовкладень.

1.2.1. *Перша умова* пов'язана з тим, що навіть значне зниження відсоткових ставок по банківським кредитам не здійснює негайного стимулюючого впливу на інвестування у виробництво. Так, при поступовій стабілізації виробництва попит на інвестиції, як правило, продовжує знижуватися. В післявоєнних економічних циклах тривалість спаду інвестицій в країнах Заходу в середньому в півтора рази перевищувала період депресії виробництва. Основною перешкодою активізації інвестиційної діяльності на цьому етапі виступає неможливість планування процесу накопичення капіталу. Для цього

підприємствам необхідні, з одного боку, чіткі орієнтири підприємницької діяльності, з другого - залишаються все ще нестабільними очікування відносно динаміки цін, ставок кредитного відсотку тощо. Виходячи з цих обставин, фронтальний вихід економіки з інвестиційної кризи вбачається проблематичним. Йому мають передувати окремі ефективні інвестиційні проєкти, що здатні забезпечити реанімацію виробництва у "пунктах зростання", а також наступне збільшення попиту на продукцію по технологічним ланцюгам.

Отже, державою мають бути здійснені неординарні заходи для максимального скорочення періоду інвестиційного спаду, реалізована функція ініціатора програм, що базуються на інноваційних технологіях і відкривають можливості насичення ринку новою конкурентоздатною продукцією. Використовуючи конкурсну основу цільового розміщення централізованих капітальних вкладень, держава здатна здійснювати найбільш ефективну підтримку програм та проєктів, що реалізуються приватними або державними підприємствами. Рівним чином, вона має підтримувати на пайових засадах ефективні інвестиційні проєкти, що пропонуються окремими суб'єктами господарювання.

1.2.2. *Друга умова* полягає у здійсненні допомоги приватним, в тому числі іноземним, інвесторам за рахунок розумного використання бюджетних коштів, не в якості прямих капіталовкладень, а для підтримки та страхування недержавних інвестицій (Одеський нафтовий термінал, золотодобувна галузь тощо). Виділення для цього бюджетних засобів буде сприяти загальному поживленню інвестиційної активності та розвитку нових секторів економіки.

1.2.3. *Третя умова* зводиться до стимулювання капіталовкладень шляхом встановлення ряду пільг. Необхідно відновити знецінений інфляцією інвестиційний потенціал підприємств, підвищивши роль їх власних джерел фінансування інвестиційних проєктів - амортизації та прибутку.

Доцільною бачиться систематична індексація амортизаційних відрахувань підприємств з урахуванням індексу оптових цін та їх резервація на спільних рахунках в уповноважених банках, що мають

агентські угоди з урядом, з правом використання на оплату інвестиційних витрат. З метою оновлення зношеного виробничого устаткування (особливо в переробній промисловості) та компенсуванні спаду в інвестуванні на початку 90-х років необхідно збільшити діючі норми амортизації по прогресивним видам обладнання.

Для того, щоб знизити навантаження на фінанси підприємств, необхідні додаткові зміни в законодавстві, що включали б не тільки звільнення від оподаткування прибутку, що спрямовується на фінансування капітальних вкладень, але й відміну податку на додану вартість на машини та обладнання виробничого призначення. Окрім того, для інвесторів, що приймають участь у виконанні пріоритетних державних програм, доцільно було б передбачити можливість зменшення оподаткування наступних років на величину збитків, що будуть понесені за період освоєння капіталовкладень.

Такий вигляд має в роботі програма дій щодо залучення необхідних фінансових засобів для реструктуризації існуючої виробничої сфери у більш продуктивну.

2. Друга складова дисертаційного підходу до проблеми модернізації структури виробничого потенціалу України полягає в тому, що система розвинутих, всеохоплюючих технологій, що лежить в основі всіх видів сучасної суспільнозначимої діяльності, має стати домінуючим елементом майбутнього України, однією з консолідуючих ідей суспільства. Відомо, що кожному якісному рівню технології відповідають певні типи суспільства, цивілізації та культури. Сучасним розвиненим може вважатися таке суспільство, в якому панує місце займають 4-й та 5-й технологічні рівні, тобто суспільство високих технологій. Існує думка, що для України питання побудови суспільства високих технологій не є актуальним, оскільки в період гострої економічної та соціальної кризи актуальними є інші проблеми. Насправді, це поверхова точка зору. Більше того, в роботі відзначається, що одним із джерел сьгоднішніх економічних труднощів є те, що суспільство стало на шлях перетворень, не виробивши нового соціального ідеалу та моделі майбутнього.

Історичний досвід епохи засвідчує, що вихід кожної країни з важкого економічного та соціального стану передбачає перехід до більш високого рівня технологізації та інформатизації суспільства. Так, Україна не володіє зараз достатніми технологічними й фінансовими можливостями для створення нових високих технологій або для їх закупівлі. Проте кожна наступна технологія створювалась історично при допомозі технології попереднього, більш низького рівня. У зв'язку з названим положенням в роботі був використаний нетрадиційний підхід до економічних концепцій, що лежать в основі розробки державної економічної та науково-технічної політики. В дослідженні не заперечується важливість таких понять, як "риннок", "інфляція", "цінні папери", "капітал", "макроскономічне регулювання" тощо. Проте відзначається, що визнання їх абсолютними пріоритетами економічної теорії є результатом цілком конкретного історичного досвіду.

З урахуванням специфіки сучасної України, де тісно переплетені проблеми початкового етапу держанотворення і реформування структури виробничого потенціалу, форм власності, самого механізму господарювання, - фундаментальними поняттями, що відповідають існуючій реальності й актуальним проблемам, доречно вважати такі поняття як "знання", "раціональне цілособгрунтування", "висока технологія", "інновація", "модернізація", "стабільний розвиток", "соціальна збалансованість", "економія ресурсів", "екологізація виробництва". Решта економічних категорій, що лежать в основі сучасних неокласичних теорій, можуть бути розглянуті як похідні від названих - фундаментальних. В цьому випадку поняття: "інфляція", "товарний дефіцит", "насиченість товарами", "податок" тощо знайдуть свій зміст як відображення процесів та механізмів, що або гальмують впровадження наукоємких технологій і структурну перебудову виробництва, або сприяють перетворенню України в економічно передову державу. Таким чином, економічна теорія, що базується на окресленій категоріальній структурі, могла б стати науковою основою для прийняття оптимізуючих рішень на макро- та мікроскономічному рівні.

В роботі простежується тенденція, згідно якої швидкий розвиток техніки і технології в сучасному світі кидає виклик стану масової людської свідомості та моралі. Ця теза недвозначно визначає ту сферу соціальної діяльності, куди мусять вкладатися значні кошти, а саме сферу освіти й виховання підостаюючих поколінь. Сучасне суспільство не повинно продукувати мільйони "цивілізованих" варварів. Не створивши високотехнологізованої, доступної для молоді якісної системи освіти, неможливо вирішити проблеми розвитку інноваційних процесів, широкого впровадження високих технологій, реструктуризувати вітчизняне виробництво на засадах НТР. Підготовка національних кадрів вищої кваліфікації має здійснюватись на основі і з використанням найсучасніших освітніх технологій, стати пріоритетом діяльності виконавчих та законодавчих органів влади в Україні. При такому розвитку подій реалізація комплексної науково-технічної політики буде підкріплена підготовкою високопрофесійних, патріотично налаштованих кадрів.

В роботі показується, що причиною багатьох сучасних екологічних та соціальних потрясінь є непередумане використання можливостей сучасної техніки та технології. Безпрецедентна катастрофа на Чорнобильській АЕС додала ваги цьому положенню. В роботі наводяться логічно обгрунтовані міркування, суть яких полягає в тому, що науково та системно пророблене використання сучасних високих технологій може стати основою для ліквідації негативних екологічних та соціальних наслідків, що виникли в результаті безсистемного, неадекватного існуючим реаліям використання відсталих енерго- та ресурсомістких технологічних засобів.

В дисертаційній роботі доводиться, що здатність країни до економічного зростання визначається адаптивністю її економічного механізму до ефективного використання матеріальних і трудових ресурсів, технологій і науки. Досягнення реальних результатів при одночасному вирішенні таких важливих завдань, як формування державності України, створення ринкової моделі господарювання та здійснення структурної перебудови виробництва на основі досягнень

НТР передбачає врахування сили впливу політичних, економічних і соціальних факторів, прогнозування їх наслідків.

На основі проведених в роботі досліджень, запропонована двоєрівнева класифікація пріоритетності цілей, що мають бути досягнуті в процесі реалізації політики структурних змін.

До першого рівня слід віднести загальні пріоритети НТР, які характерні для сучасної світової економіки:

- персориєнтація народногосподарського комплексу на розвиток наукоємких напрямків виробництва: мікроелектроніки, біотехнології, високотехнологічної енергетики, виробництва нових речовин та матеріалів, засобів зв'язку, охорони здоров'я та навколишнього природного середовища;

До другого рівня відносяться специфічні завдання, що є актуальними для народногосподарського комплексу України:

- створення сприятливих і стабільних юридичних умов для вітчизняного та іноземного інвестування в економіку країни; діяльності спільних підприємств і організацій (доступ до сучасних передових технологій);

- технологічне оновлення існуючих підприємств, розвиток високопродуктивного сільськогосподарського машинобудування, електротехнічної, легкої та харчової (переробної) промисловості;

- вирішення стратегічної проблеми енергетичного забезпечення виробничого потенціалу країни;

- комбінування та кооперування виробництва з метою комплексного використання сировини та утилізації відходів, організація виробничо-територіальних комплексів із замкненим та безвідходним виробництвом і проведення на цій основі нагальної скоординованої виробничих сил країни;

- планомірне та комплексне розміщення галузей виробництва та сфери послуг з урахуванням наявності природних і трудових ресурсів;

- оптимізація територіально-виробничих і транспортних зв'язків як між окремими економічними районами, так і в їх межах;

- максимальне використання переваг міжнародного розподілу праці та сприятливого географічного розташування України (транспортне забезпечення транзиту: схід - захід ; південь - північ).

Структурна перебудова економіки України на основі розгортання НТР є не тільки необхідною, але й реальною справою. Вона буде прямим наслідком чітко сформульованих національних інтересів держави. Задля її реалізації необхідні, в першу чергу, політична воля та науково-обґрунтований план практичних заходів.

Висновки та пропозиції

Аналіз теоретичних аспектів науково-технічного прогресу, світових тенденцій розгортання науково-технічної революції, структури існуючого вітчизняного виробництва незаперечно засвідчує нагальну необхідність вжиття науковообґрунтованої системи заходів, спрямованих на усунення гальмуючих економічний розвиток України структурних диспропорцій у промисловості, регіональній інвестиційній діяльності, енергопостачанні, сільському господарстві, транспорті, будівництві тощо. В дисертаційній роботі відзначається, що здатність країни до економічного зростання визначається адаптивністю її економічного механізму до ефективного використання матеріальних і трудових ресурсів, технологій і науки. Досягнення реальних результатів при одночасному вирішенні таких важливих завдань, як формування державності України, створення ринкової моделі господарювання та здійснення структурної перебудови виробництва на основі досягнень НТР передбачає врахування сили впливу політичних, економічних і соціальних факторів, прогнозування їх наслідків.

На основі проведених в роботі досліджень запропонована класифікація пріоритетності цілей, що мають бути досягнуті в результаті політики структурних змін.

В проведеному дисертаційному дослідженні підхід до оптимізації структурних зрушень у виробництві через впровадження досягнень НТР базується на двох головних засадах. *Перша з них* - вдосконалення

механізму акумуляції та використання фінансових ресурсів на модернізацію виробничої сфери. Друга - народногосподарська необхідність створення системи розвинутих всеохоплюючих технологій, що стане одним з головних стимулів розвитку суспільства.

Перелік друкованих праць за темою дисертаційного дослідження:

- Малый И.И., Шумилов А.Ю. Структурная перестройка экономики - важнейший приоритет развития производительных сил Украины. К. ИДЕІ Мін. Економіки України, Випуск 1. 1995. - С. 88-95; 0,5 д. а. /частка автора - 0,3 д. а. (особисто автором досліджена структура виробничого потенціалу України з метою обґрунтування необхідності його реформування):

- Шумілов О.Ю. Спроба розгортання тез // К. В-во суспільних наук "Генеза", журнал "Генеза", №4, - 1996. - С. 202-207; 0,9 д. а. (Розкривається геополітична складова структурної перебудови вітчизняного виробництва - максимальне використання переваг міжнародного розподілу праці та сприятливого географічного розташування України (транспортне забезпечення транзиту: схід - захід; південь - північ).

- Шумілов О.Ю. Читаючи українське майбуття // К. журнал "Розбудова держави", 1996, - №6. - с. 3-6; 0,4 д. а. (Пропонується прогностичний аналіз структури суспільного виробництва й споживання в постіндустріальному суспільстві).

- Шумілов О.Ю. Про втрачені можливості та нові надії (економічний огляд)// Вісті з України, 1995., - 16 серпня. - С.13; 0,3 д. а. (Обґрунтовується необхідність дієвої структурної політики держави як складової частини комплексної програми реформування української економіки).

АННОТАЦИЯ

Шумилов Александр Юрьевич

Научно-техническая революция как фактор структурной перестройки производства.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01. - политическая экономия. Киевский государственный экономический университет. Киев. 1997.

В диссертационной работе дано теоретическое обоснование и пути решения комплекса теоретических и практических вопросов, связанных с проблемой структурной перестройки отечественного производства на основе достижений научно-технической революции (НТР).

Показано, что достижение реальных результатов при одновременном решении таких сложных задач, как формирование государственности Украины, создание рыночной экономики и проведение структурной перестройки производства на основе достижений НТР, требует учета сил воздействия политических, экономических и социальных факторов, прогнозирования их последствий. На основе проведенных в работе исследований предложена классификация приоритетности целей, которые должны быть достигнуты при проведении политики структурных изменений.

Ключові слова:

наука, інформація, інвестиції, нововведення, інновація, структурні пропорції, ефективність виробництва, інституціональна діяльність, пріоритети цілей.

Abstract.

Shumilov Oleksandr Yuriyovych.

Scientific-Technical Revolution as a Factor of Production Restructuring.

The dissertation on searching of a scientific degree of the candidate of economic sciences on the specialty 08.01.01. - political economy.

Kyiv State Economic University. Kyiv. 1997.

The dissertation presents a theoretical substantiation as well as the ways of solution of a complex of both theoretical and practical problems associated with the national production restructuring which involves the achievements in the scientific-technical revolution (STR). It is shown that to reach real results, simultaneously with tackling such difficult problems as the formation of the Ukrainian state system, creation of market economy and conducting of the production restructuring on the basis of the STR achievements, it is necessary take into account the action of political, economical and social forces, as well as to envisage their consequences. Using the investigations carried out in the dissertation, a priorities classification of the objectives to be reached as a result of structural changes is proposed.

Key words:

science, information, investments, novelties, innovations, structural proportions, production efficiency, institutional activity, objective priorities.

Підп. до друку 03.01.97. Формат 60×84^{1/16}.
Папір друк № 1. Спосіб друку офсетний. Умовн. друк. арк. 1,16.
Умовн. фарбо-відб. 1,27. Обл.-вид. арк. 1,0.
Тираж 100. Зам. № 7-14.

Фірма «ВІПОЛ»
252151, Київ, вул. Волинська, 60.

AB 36.562